

ANNA WERONIKA BRZEZIŃSKA

Instytut Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

STOWARZYSZENIE REGIONALNE JAKO FORMA IDENTYFIKACJI Z REGIONEM I KULTURĄ REGIONALNĄ NA PRZYKŁADZIE KOCIEWIA

Motto:

*Towarzystwo to grupa aktywnych ludzi
zainteresowanych tym, co ich otacza
- regionem, jego historią i dniem dzisiejszym. gwarą i kulturą*

(Miroslaw Kalkowski,
prezes Towarzystwa Miłośników
Ziemi Kociewskiej)

W momencie, kiedy staliśmy się częścią zjednoczonej Europy niezwykle ważne jest, aby nie doprowadzić do zatracenia więzi z regionem, z którego się pochodzi. Jedną z ważniejszych cech określających człowieka jako istotę społeczną jest jego przynależność do grupy rodzinnej, sąsiedzkiej, lokalnej czy regionalnej. Każdy z nas odczuwa potrzebę identyfikowania się z miejscem, w którym żyje, mieszka, tworzy, z którego pochodzi. Jedną z form uczestnictwa w kulturze własnego regionu jest samoorganizowanie i zrzeszanie się w stowarzyszeniach. Zanim zostaną przedstawione konkretne działania podejmowane na rzecz upowszechniania kultury regionalnej, należy wyjaśnić ramy pojęciowe terminów, które będą potrzebne do przedstawienia interesującego mnie problemu, a są to: region kulturowy, kultura regionalna, identyfikacja, uczestnictwo w kulturze, upowszechnianie kultury oraz stowarzyszenie.

Region kulturowy to obszar zamieszkały przez daną grupę ludzi, który nieustannie podlega pewnym procesom kulturowym. Jednym z podstawowych warunków jego istnienia jest wykształcenie się wśród mieszkańców poczucia odrębności oraz identyfikowania się z regionem i jego kulturą. Nieodzownym warunkiem istnienia regionu jest funkcjonowanie na jego obszarze **kultury regionalnej**, na tyle jednorodnej i charakteryzującej się zespołem wspólnych cech, aby możliwe było jej wyodrębnienie spośród innych kultur. Jest więc kultura regionalna zbiorem wytworów działalności wspólnoty regionalnej. Członkowie danej grupy są nosicielami pewnych wzorów zachowań, które przechodzą z pokolenia na pokolenie w procesach rozwoju historycznego.

KULTURA REGIONALNA

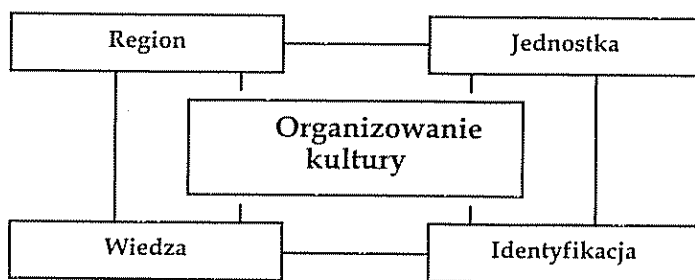
- **KULTURA LUDOWA:** sfera duchowa, materialna i społeczna
- **WYDARZENIA HISTORYCZNE:** pamięć o ważnych wydarzeniach z historii regionu
- **ŚRODOWISKO NATURALNE:** turystyka i ekologia
- **OŚWIATA:** zinstytucjonalizowana forma przekazu dotycząca regionu

Identyfikowanie się z kulturą regionalną oznacza przyswojenie i przetworzenie w ramach społeczności regionalnych elementów kultury, której członkowie są nosicielami, a także zaadaptowanie do swoich potrzeb elementów napływających z zewnątrz. Kultura społeczna to podleganie obowiązującym w niej normom i wzorcom, jak również tworzenie nowych jej wartości oraz odtwarzanie i przetwarzanie istniejących. Jednostka na tyle identyfikuje się z kulturą swojego regionu, na ile ma wiedzę o tej kulturze i na ile sama stara się w niej uczestniczyć oraz ją organizować.

JEDNOSTKA IDENTYFIKACJA

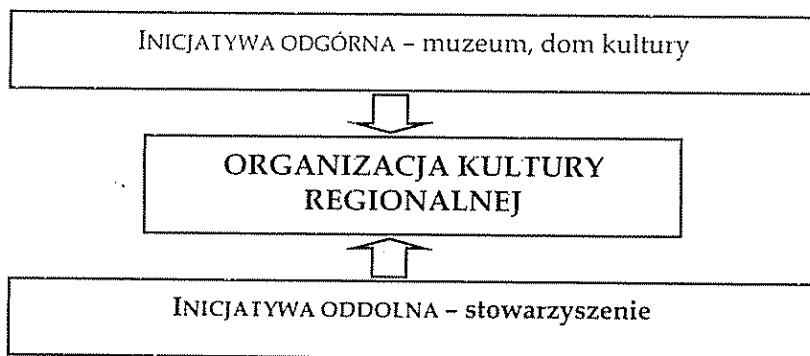
- wiedza o kulturze
- uczestnictwo w kulturze
- organizacja kultury

Jedną z form identyfikacji z regionem i jego kulturą jest właśnie **uczestnictwo w kulturze** oraz **organizowanie tej kultury**. Szczególnie cenne dla rozwoju regionu są wszelkie inicjatywy oddolne, podejmowane spontanicznie przez członków danej społeczności. Uczestnictwo w kulturze daje bowiem poszerzenie i uporządkowanie informacji o otaczającym świecie – czyli powoduje uświadomienie sobie własnej sytuacji i roli, jaką się pełni w społeczności. Pomaga określić swoją pozycję społeczną, swoje potrzeby i poprzez uczestnictwo w kulturze (ruchu regionalnym) poszukać na nie odpowiedzi. Poczucie przynależności do danej grupy wiąże się więc z określonym poziomem świadomości i wiedzy na temat kultury swojego regionu.

Jednostki uczestniczące w kulturze swojego regionu (a więc także posiadające określoną wiedzę), mają poczucie jej atrakcyjności, wyjątkowości, a przez to utożsamiają się z nią i identyfikują. Przebywając w środowisku ludzi aktywnych mają możliwość obserwowania i uczestniczenia w konkretnych działaniach podejmowanych na rzecz upowszechniania kultury regionu. Będąc świadkami takiego działania mają świadomość, iż kultura, której są nosicielami i uczestnikami, jest cały czas żywa, podlega nieustannym zmianom, a przez to staje się dla nich coraz bardziej atrakcyjna.

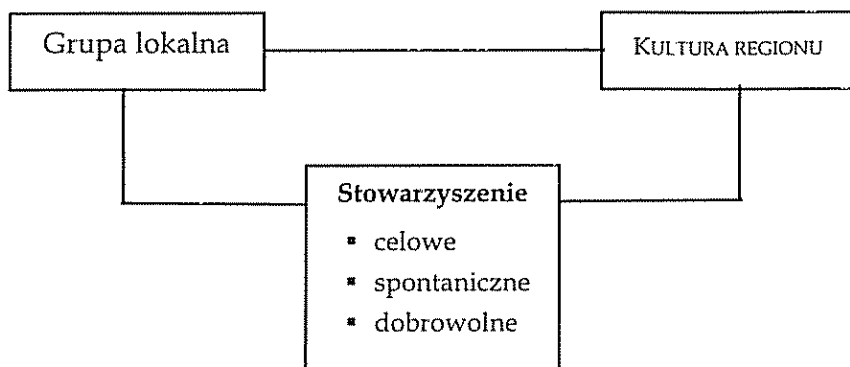
Wytworem kultury regionalnej są także rozmaite instytucje powołane do tego, aby prezentować jej osiągnięcia w różnych dziedzinach. Mogą one przybierać różne formy.

Stosunek członków grupy do kultury regionalnej wpływa na jej osłabienie lub ożywienie. W przypadku stowarzyszeń na jej ożywienie wpływa fakt, że samoorganizują się wokół **idei regionalizmu**. Może to być okazją do pogłębienia wiedzy o regionie, a to z kolei może owocować konkretnymi działaniami (m. in. publikacjami). Dobry stan kultury regionalnej to wynik twórczego i aktywnego działania jednostek oraz stowarzyszeń. Działając na rzecz regionu i promując jego kulturę wskazują one tym samym na jego atrakcyjność. Uczestnictwo w kulturze jest dobrowolnym zobowiązaniem, które członkowie stowarzyszeń podejmują w imię propagowania kultury regionu.

Grupą działającą celowo jest właśnie **stowarzyszenie**, które powstaje po to, aby realizować wyznaczone cele. Działając wspólnie jego członkowie dbają nie tylko o poszerzenie swojej wiedzy na temat regionu, ale przede wszystkim starają się czynić coś dla otoczenia. Poprzez instytucjonalizację i sformalizowanie działań,

stowarzyszenie kontroluje środowisko lokalne w zakresie upowszechniania kultury. Działacze stowarzyszenia przejmują inicjatywę, stają się pośrednikami pomiędzy społecznością lokalną, a kulturą regionu. Łączy ich wspólnie zdobyta wiedza, wspólne uczestnictwo w działaniach mających na celu tworzenie historii oraz kultury swojego regionu. Im większa wiedza o regionie tym większy poziom identyfikacji z nim.

Stowarzyszenie ułatwia kontakty społeczne (także pomiędzy instytucjami), organizuje grupę wokół wspólnie obranych celów i pobudza aktywność społeczną. Członkowie skupiają się na określonym przedmiocie zainteresowań, wspólnym dla wszystkich członków. Motorem napędowym jest **aktywność społeczna i dobrowolne uczestnictwo**, uczestniczą w nich zatem dla wewnętrznej satysfakcji. Sami określają, w jakiej formie ma działać stowarzyszenie i poprzez jakie formy aktywności ma realizować swoje zadania statutowe. Skupianie się wokół działań mających na celu upowszechnianie wiedzy o kulturze regionu pozwala spojrzeć krytycznie na dotychczasowe dziedzictwo kulturowe, mając jednocześnie wpływ na to, co dzieje się teraz.

Aktywność kulturalna zmusza zatem jednocześnie do (1) zweryfikowania wiedzy na temat regionu, miasta, najbliższego otoczenia, (2) refleksji nad otoczeniem, (3) refleksji nad dotychczasowymi działaniami. Dzięki aktywności kulturalnej wzmacnia się poczucie przynależności do grupy regionalnej, niezależnie od podziałów administracyjnych

FUNKCJE STOWARZYSZENIA:

- Funkcja integracyjna
- Funkcja inicjowania zmian społecznych
- Funkcja mediacyjna (wyrażanie potrzeb i interesów szerszej społeczności)
- Funkcja wychowawcza (zainteresowanie i poczucie odpowiedzialności publicznej)

Stowarzyszenia obejmują swym zasięgiem różne dziedziny wiedzy – kulturę, sztukę, muzykę, turystykę i gospodarkę. Na Kociewiu, czyli terenie mnie intere-

Stowarzyszenie, ci sąsiadów

sującym, działa wiele różnego rodzaju stowarzyszeń i towarzystw powołanych do życia przez członków społeczności lokalnej. Działają one na różnych płaszczyznach, przybierając różne formy – od związków mających w swoich statutach zapis o działalności na terenie całego regionu, po organizacje działające tylko lokalnie. Obecnie na terenie Kociewia działa 12 stowarzyszeń, które w orbicie swoich działań mają zapisy dotyczące zainteresowania i promocji kultury regionu kociewskiego. Stowarzyszenia te można podzielić ze względu na charakter i na cel, w jakim zostały powołane w sposób następujący:

ZAKRES DZIAŁALNOŚCI STOWARZYSZEŃ NA KOCIEWIU

REGION KOCIEWSKI

- Federacja Stowarzyszeń i Związków Kociewska Więźba
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Kociewskiej
- Stowarzyszenie *Kultura Kociewia*

MIASTO I JEGO OTOCZENIE

- Tczewskie Towarzystwo Kulturalne *Brama*
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Tczewskiej
- Towarzystwo Miłośników Ziemi Świeckiej
- Towarzystwo Miłośników Czarnej Wody
- Towarzystwo Miłośników Dolnej Wisły
- Skarszewskie Towarzystwo Kulturalne
- Bractwo Rycerskiego Zamku Gniewskiego

OŚWIATA

- Kociewskie Towarzystwo Oświatowe
- Stowarzyszenie Instytut Kociewski

Administracyjnie Kociewie obejmuje trzy powiaty: tczewski i starogardzki – należące do województwa pomorskiego oraz powiat świecki, należący do województwa kujawsko-pomorskiego. Etnograficznie są to tereny leżące wzdłuż doliny Wisły, poczynając od Świecia, na Tczewie kończąc, a swą zachodnią granicą dochodząc do Borów Tucholskich. Na Kociewiu znajduje się 6 miast (Świecie, Skarszewy, Skórcz, Pelpin, Tczew i Starogard Gdański, który uznawany jest za stolicę regionu). Kultura regionalna Kociewia pozostawała od zawsze w strefie wpływów sąsiednich regionów (głównie Kaszub), nie wykazując przy tym żadnych szczególnych cech. Jako główny element wyróżniający ten region spośród okolicznych, uznaje się gwarę kociewską. Z elementów tradycyjnej kultury ludowej wyróżnić dzisiaj możemy jedynie haft i strój kociewski, który jest jednak całkowitą rekonstrukcją dokonaną w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat. Na terenie całego Kociewia istnieje kilkanaście stowarzyszeń kulturalnych, domów kultury, kilka placówek muzealnych i zespołów folklorystycznych. Działają także czynnie twórcy ludowi, w takich dziedzinach jak haft, rzeźba, koszykarstwo i malarstwo na szkle

Na potrzeby dzisiejszego referatu wybrałam 6 stowarzyszeń, aby na przykładzie ich działalności pokazać, w jaki sposób funkcjonowanie tego typu związków może wpływać na poczucie identyfikowania się z kulturą Kociewia. Każde

z omówionych przez mnie towarzystw działa w innej sferze. Jednak wszystkie stawiają sobie wspólny cel – ochronę i upowszechnianie dziedzictwa kulturalnego na Kociewiu¹.

Zakres działalności stowarzyszeń na Kociewiu KOCIEWIE

- Pobudzenie aktywności społecznej
- Kształtowanie świadomości regionalnej
- Ochrona dziedzictwa kulturalnego
- Promowanie twórczości ludowej i amatorskiej
- Upowszechnianie wiedzy o regionie
- Upowszechnianie edukacji regionalnej
- Propagowanie walorów turystycznych regionu

Na podstawie statutów 6 omawianych stowarzyszeń

Federacja Stowarzyszeń i Związków „Kociewska Wieźba”

W roku 1999 z inicjatywy grupy działaczy samorządowych i regionalistów powstała Federacja Stowarzyszeń i Związków „Kociewska Wieźba”. Obecny jej prezesem jest Jerzy Cysewski. Jako cel nadrzędny Federacja postawiła sobie integrację ruchu regionalnego, polegającą na skupieniu w jednym organizmie stowarzyszeń działających na terenie Kociewia. Jako cele główne wyznaczyła:

- promocję regionu kociewskiego,
- ochronę dziedzictwa regionalnego,
- prowadzenie i nadzorowanie edukacji regionalnej,
- rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny.

Przynależność do Federacji ma ułatwiać kontakty z innymi organizacjami i instytucjami w kraju i za granicą, ma także ułatwiać starania o pozyskanie wsparcia finansowego, głównie z Unii Europejskiej. Dotychczas podjęte – konkretne – działania to:

- organizacja II Kongresu Kociewskiego, na którym spotkali się wszyscy działacze regionalni i wspólnie obradowali nad przeszłością i przyszłością regionu,
- opracowanie projektu promocji Kociewia w mediach,
- przygotowanie plakatu promującego wszystkie imprezy kulturalne odbywające się na Kociewiu – „Lato na Kociewiu” (obecnie inicjatywa została przejęta przez samorządy i jest organizowana w cyklu miesięcznym),
- rozpoczęcie działań przygotowujących do III Kongresu Kociewskiego w roku 2005.

Do federacji należą obecnie 13 stowarzyszeń, a każde z nich ma swoich przedstawicieli, którzy na spotkaniach wytyczają nowe kierunki działań „Kociewskiej Wieźby”.

¹ Informacje na temat prezentowanych stowarzyszeń pochodzą ze Statutów oraz z wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych w trakcie badań terenowych na Kociewiu w lipcu 2004 roku. Wywiady zostały przeprowadzone z prezesami stowarzyszeń oraz osobami należącymi do organizacji

Towarzystwo Miłośników Ziemi Kociewskiej

Towarzystwo powstało w roku 1973, jego siedziba mieści się w Starogardzie Gdańskim, a obecnym prezesem jest Mirosław Kalkowski. Towarzystwo liczy obecnie 135 członków. Utrzymuje ścisły kontakt z samorządami i władzami lokalnymi. Jak podkreśla sam prezes – ma ono być odpowiedzią na działające prężnie od wielu lat Stowarzyszenie Kaszubsko-Pomorskie. Do głównych zadań, jakie stawia sobie organizacja należy: gromadzenie archiwaliów związanych z historią regionu (mapy, zdjęcia, dokumenty), inicjowanie stawiania pomników i tablic pamiątkowych upamiętniających ważne wydarzenia z historii regionu, wydawanie publikacji o ważnych dla regionu ludziach i zdarzeniach, a także opracowania historyczne. Od 1995 roku stowarzyszenie wydaje własne pismo „Zapiski Kociewskie”. Do swoich większych sukcesów Towarzystwo zalicza: organizację Kongresu Kociewskiego; powołanie do życia i uruchomienie w Starogardzie Gdańskim, w lokalu przekazanym przez miasto, czynnego Archiwum Kociewskiego. Są w nim gromadzone wszystkie publikacje, które ukazały się na temat Kociewia. Z założenia Archiwum ma być centrum dokumentacji życia kulturalnego i społecznego regionu. Na miejscu pełnione są dyżury przez członków Towarzystwa, podczas których udzielane są informacje (również bibliograficzne) o Kociewiu (m. in. dla uczniów i studentów piszących różne prace o regionie). Tutaj organizowany jest, adresowany do młodzieży, konkurs publicystyczny im. Edmunda Falkowskiego (inicjatora powołania do życia Towarzystwa i jego wieloletniego prezesa), na najlepszy artykuł o Kociewiu. Do roku 2004 odbyło się sześć edycji konkursu. Ponadto członkowie towarzystwa przygotowują listę wydarzeń historycznych, które miały miejsce na terenie regionu i przypominają samorządom o rocznicach i potrzebie upamiętniania istotnych wydarzeń. Towarzystwo jest jednym z inicjatorów powołania do życia „Kociewskiej Wieżby”.

Stowarzyszenie – Instytut Kociewski

W sferze zainteresowań Instytutu Kociewskiego znajduje się edukacja i wszystko, co z nią związane, a więc: organizacja edukacji na poziomie studiów wyższych (filia Uniwersytetu Gdańskiego); organizowanie i promocja edukacji regionalnej oraz prowadzenie działalności naukowo-dydaktycznej wśród mieszkańców Kociewia. Instytut wygrał niedawno przetarg na zorganizowanie Gminnej Biblioteki Publicznej, w której znalazłyby się – powszechnie dostępne – wszelkie publikacje dotyczące Kociewia. Stowarzyszenie jest autorem i wykonawcą strony internetowej Powiatu Starogardzkiego, na której oprócz podstawowych informacji o działaniu władz i administracji, są też dane dotyczące turystyki i kultury ludowej (charakterystyka poszczególnych dziedzin kultury ludowej, a także aktualne informacje o twórcach ludowych).

Kociewskie Towarzystwo Oświatowe

Istnieje od kilku lat, jego pomysłodawcą, prezesem i założycielem jest Irena Brucka. KTO należy do Krajowej Rady Regionalnych Towarzystw Kultury. Towarzystwo wyłoniło się z nieformalnych spotkań nauczycieli i osób zainteresowanych edukacją regionalną. W roku 1996 miały miejsce pierwsze warsztaty dla nauczycieli (właśnie z zakresu edukacji regionalnej). Powstały programy nauczania oraz

wydane zostały dwa podręczniki do edukacji regionalnej traktujące o kulturze Kociewia. Po kolejnych warsztatach dla nauczycieli powołano do życia Towarzystwo, które jako główne zadania statutowe stawia sobie: wymianę doświadczeń w kręgu regionalistów; wspieranie cennych inicjatyw w oświacie i kulturze; promowanie rodzimej twórczości między innymi poprzez organizowanie spotkań z twórcami. Towarzystwo współpracuje z placówkami muzealnymi w Tczewie i Piasecznie, z innymi stowarzyszeniami i towarzystwami oraz z Kociewskim Kantorem Edytorskim. Jest organizatorem Konkursu Wiedzy o Kociewiu oraz wystaw tematycznych. Do najważniejszych inicjatyw podjętych przez Towarzystwo należy założenie Pracowni Edukacji Regionalnej z siedzibą w Tczewie. Ma ona za zadanie kształcić nauczycieli w zakresie wiedzy o regionie kociewskim oraz w zakresie metodyki takiego nauczania. Obecnie Towarzystwo jest w trakcie prac nad opracowywaniem Katalogu Twórców Kociewia.

Towarzystwo Miłośników Ziemi Tczewskiej

Towarzystwo to działa od 34 lat. Obecnie liczy 84 członków, a funkcję prezesa pełni Antonina Witosińska. Stowarzyszenie w obecnej formie działa od 1970 roku. Członkowie czują się spadkobiercami i kontynuatorami dwóch towarzystw: – istniejącego w latach 1889–1920 Towarzystwa Upiększania Tczewa i działającego w okresie 1936r. –1939r. Towarzystwa Miłośników Miasta Tczewa. Pomimo tego, iż powstało i działa głównie w tym mieście, jako główne cele statutowe ma m. in.: upowszechnianie wiedzy o regionie kociewskim i szeroko pojętej kultury (w tym także ochrony dziedzictwa kulturowego). W czasie swej działalności Towarzystwo podejmowało liczne działania zmierzające do realizacji zadań statutowych. Do bardziej spektakularnych i zasługujących na uwagę należą: zabezpieczenie murów obronnych i wspieranie waloryzacji murów Starego Miasta; kronikarska dokumentacja życia społeczno-kulturalnego Tczewa; organizowanie związanych z nim konkursów literackich i poetyckich; zainicjowanie badań archeologicznych na terenie Starego Miasta; powołanie do życia Muzeum Wisły; powołanie do życia w 1985 roku Kociewskiego Kantoru Edytorskiego, który wydaje do dzisiaj „Kociewski Magazyn Regionalny”; organizowanie sesji naukowych i wystaw; udział w organizacji I i II Kongresu Kociewskiego (1995, 2000).

Tczewskie Towarzystwo Kulturalne „Brama”

Powstało w 1999 roku z inicjatywy miłośników miasta i jego kultury. Obecnie liczy 50 członków, a pełniącą obowiązki prezesa jest Alicja Weremko. Jest dosyć hermetyczną organizacją, skupiającą w swych szeregach głównie nauczycieli, ale także twórców profesjonalnych. Ma swoją siedzibę w Tczewskim Centrum Kultury, gdzie organizowane są cotygodniowe spotkania o charakterze towarzyskim. Działania podejmowane przez Towarzystwo, a skierowane nie tylko do wewnątrz, to zarówno organizowanie koncertów, wystaw, czy recytacji osób związanych z Kociewiem i tworzących na terenie miasta Tczewa, jak i zapraszanie osób znanych w Polsce. Dla swoich członków organizuje się spotkania wielkanocne, andrzejkowe, oplatkowe i karnawałowe. Ciekawym i wartym uwagi działaniem jest zorganizowanie grupy kolędniczej i grupy *maszkowej* – jest to też jednocześnie bezpośrednio nawiązanie do obrzędowości kociewskiej. Największym przedsięwzię-

ciem jest organizowanie co jakiś czas spotkań, adresowanych do wszystkich zainteresowanych, pod nazwą „Ogrody sztuk”. Dotychczas odbyło się kilka spotkań poetyckich, wernisaży (także twórców z Tczewa) oraz wieczór kolęd jazzowych. Towarzystwo stara się brać udział we wszystkich imprezach miejskich, występując zawsze pod szyldem z własną nazwą

Prezentując działalność sześciu wybranych przeze mnie stowarzyszeń chciałam pokazać, w jaki sposób aktywność społeczna i kulturalna wpływa na przekształcanie się rzeczywistości w sferze kulturalnej, a co za tym idzie w sferze świadomościowej. Cały ten proces ma wpływ na kształtowanie się tożsamości społecznej, lokalnej i regionalnej. A to z kolei pozwala na identyfikowanie się z kulturą regionu. O stanie tej ostatniej świadczy w dużym stopniu istnienie oddolnych ruchów regionalnych. Na tak niewielkim obszarze jakim jest Kociewie, ruch regionalny działa dość prężnie. Pozwala to na podejmowanie inicjatyw mających na celu propagowanie wśród jego mieszkańców kultury regionalnej

STOWARZYSZENIA NA KOCIEWIU

- Wspólna przestrzeń fizyczna – Kociewie
- Ograniczona liczba członków
- Wspólnota działania na rzecz szerszej społeczności
- Potrzeba określenia się wobec kultury poprzedników
- Potrzeba określenia się wobec kultury regionów sąsiednich

Bibliografia

- Brucka I.
2003 *Edukacja regionalna na Kociewiu*, [w:] *Księga pamiątkowa II Kongresu Kociewskiego*, Starogard Gdański.
- Grad J., Kaczmarek U.
1996 *Organizacja i upowszechnianie kultury w Polsce. Zmiany modelu*, Poznań.
- Jedlewska J.
1999 *Animatory kultury wobec wyzwań edukacyjnych*, Lublin.
- Ołędzka E.
1996 *Spoleczność lokalna – środowisko społeczne lidera*, [w:] *Kształcenie liderów w społecznościach wiejskich*, A. Brzezińska, G. Lutomski (red.), Poznań, s. 37–52.
- Statut Federacji i Związków „Kociewska Węzba”*
- Statut Ruchu Stowarzyszeń Regionalnych RP*
- Statut Stowarzyszenia „Instytut Kociewski”*
- Statut „Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Kociewskiej”*
- Statut Towarzystwa Kulturalnego „Brama”*
- Statut „Towarzystwa Miłośników Ziemi Tczewskiej”*
- Zieliński, K.
2003 *Towarzystwo Miłośników Miasta Tczewa*, [w:] *„Kociewski Magazyn Regionalny”*, nr 1/40, Tczew, s. 30–32.